

Milica S. Bošković¹
Nemanja R. Stevanović²
Mina S. Suknović³
Faculty of Diplomacy and Security
Belgrade (Serbia)

364.63-028.16-057.87(497.11)"2023"
Original scientific paper
Submitted 12/06/2025
Revised 21/06/2025
Accepted 24/06/2025
doi: [10.5937/socpreg59-59484](https://doi.org/10.5937/socpreg59-59484)

VERBAL HARASSMENT OF CHILDREN IN THE REAL AND VIRTUAL WORLD: EVIDENCE FROM SERBIA⁴

Abstract: Children belong to one of the vulnerable social groups and, because of their age and intellectual, psychological, and emotional characteristics, they easily become victims of various deceptions or harassment. The aim of the research presented in this article was to examine how many children in Serbia were exposed to verbal harassment in the real and/or virtual world, and what health consequences the victims experienced, as well as whether they reported the harassment and to whom. Two main indicators were the victims' sex and age. The primary goal was to determine how widespread verbal violence against children was and whether it was more prevalent in the real or virtual world. We examined a total of 980 primary and secondary school students who participated in the research – 511 (52.2%) girls and 469 (47.8%) boys – through anonymous questionnaires. The research was conducted in five cities in Serbia: Belgrade (the capital) and four cities from different geographical regions. It was carried out from February 2023 to April 2023. We analyzed the answers by the sex and age of the respondents, and the results were also assessed based on these two demographic characteristics. The data suggested that 64.6% respondents were victims of verbal harassment in both the virtual and real world. The research showed that more than 40% girls and more than 20% boys were victims of some form of verbal harassment.

Keywords: bullying, harassment, children, Serbia, consequences

¹ milica.boskovic@fdb.edu.rs; <https://orcid.org/0000-0002-3421-7107>

² nemanja.stevanovic@fdb.edu.rs; <https://orcid.org/0009-0001-1893-603X>

³ mina.suknovic@fdb.edu.rs; <https://orcid.org/0009-0002-7426-4749>

⁴ The article is the result of the internal research project "Verbal Harassment of School Children in Serbia" conducted by the Faculty of Diplomacy and Security in 2023 and 2024.

INTRODUCTION

Victimization of children can be manifested in various forms, each potentially leaving psychological, emotional, and even physical consequences on their development and growth. Bullying presents one form of victimization of children. It has been defined as an in-person relational problem between peers involving a power imbalance, leveraging size, strength, age, and/or social status (Olweus, 2010). Related terms include peer victimization, relational aggression, harassment, and maltreatment (Pacer's National Bullying Prevention Center, 2016). Scientific theory and practice categorize several types of bullying: psychological, emotional, physical, and sexual (Olweus, 2010).

Types of bullying include physical (e.g., assault, theft), verbal (e.g., threats, insults, name-calling), social or relational (e.g., exclusion from groups, spreading rumors) and, more recently, cyberbullying, which refers to bullying through electronic means (Willias et al., 2017; Brunstein-Klomek, Sourander, Gould, 2010).

Psychological and emotional harassment are sometimes considered one category, as both behaviors involve humiliation, insults, emotional neglect, and similar actions. Victimization in childhood leaves not only immediate consequences but also long-term psychological effects on the child's development and later adult life, as evidenced by numerous studies (Spasojević and Đurđević, 2024:228)

Some studies suggest that emotional harassment in childhood is becoming increasingly prevalent (Swedo et al., 2023). While extensive research has explored the effects of physical and sexual harassment, less attention has been given to the negative consequences of verbal and emotional harassment (Hutchinson, 2008). Researchers have yet to agree on a definition of verbal harassment (Hutchinson, 2008:19). There are several reasons for the lack of a single definition, and also, in the absence of a precise explanation, many harmful verbal acts remain undetected, and only the most extreme cases are examined.

A review of existing literature highlights that harassment against children by familiar individuals results in serious and long-term negative effects. Carry and Walsh (2000) investigated child harassment perpetrated by parents and its emotional consequences, along with subsequent behavioral problems. Vissing and associates define parental verbal aggression as communication that aims to cause psychological pain to another person – a child, or communication that is perceived to have that intention (1991:224). Verbal aggression refers to a verbal act (or a nonverbal act, such as refusing to discuss an issue) that symbolically hurts or threatens to hurt another (Straus, Sweet, 1992).

“Cyberbullying, though not uniformly defined, is described as electronic harassment through social networks, text messages, emails, instant messaging, chat rooms, blogs, or harmful postings on websites, including words or photographs” (Bradshaw et al., 2015).

This article, in addition to the explanation of definitions and different theoretical approaches, was aimed at researching frequency and mode of verbal victimization among minors. By conducting the research, we wanted to analyze verbal victimization both in the real and virtual world, the possible role of participants' sex in the type of harassment, as well as symptoms of the trauma potentially felt after victimization.

FREQUENCY AND CONSEQUENCES OF VERBAL FORM OF ABUSE TOWARD CHILDREN – THEORETICAL APPROACHES AND EXISTING EMPIRICAL EVIDENCE

Emotional harassment occurs when a person in authority, from a position of power or trust, repeatedly threatens a child's primary self-esteem verbally or nonverbally. Emotional harassment, through verbal harassment as a form of manifestation, refers to insults, unfounded and excessive criticism, and ridicule. Bodenmann and associates (Bodenmann et al., 2010) conceptualize verbal aggression as a category of psychological violence, emphasizing that it is aggression intended to hurt another person's feelings and cause mental pain. Regardless of whether the term verbal aggression or emotional/psychological harassment is used, it is important to highlight that these acts harm a child's development and can lead to various symptoms of trauma. Verbal aggression and its manifestations are often referred to as bullying. Especially significant forms of peer violence at school are those which are repeated. This form is called bullying (also known as harassment or maltreatment) (Popadić, Plut, 2007: 310). Bullying is a type of aggressive (purposefully harmful) behavior that is intentional, repeated, and based on a power imbalance between the aggressor and the target (Bauman, 2013:249).

Victimization in early life is fundamentally characterized by insecurity and systematic control, and when children are old enough to reflect on their experiences, they are often confronted with feelings of humiliation and shame (Turner, Butler, 2003). Modern research on bullying in the English-speaking world began with the publication of *Aggression in the Schools* by Olweus (1978), which described studies on bullying and victimization conducted in Stockholm schools during the early 1970s (Farrington, 1993: 382). A pioneering project on the prevention of bullying was later implemented in a residential institution for young offenders between 1979 and 1981 by McGurk and McDougall (1991). Despite the importance of distinguishing forms of harassment, most prior research addressing sexual harassment has combined verbal and physical sexual harassment into a single measure (AAUW, 2011; Espelage et al., 2012). Verbal harassment is often equated with emotional harassment, as both typically aim to humiliate or convey rejection. For adolescents, repeated peer harassment has been found to predict psychosomatic symptoms (Natvig et al., 2001), school adjustment difficulties, and feelings of loneliness and worthlessness (Rusby et al., 2005).

The reality is that "words" really do hurt and can have a profound impact on children's development, especially when the words come in the form of verbal sexual harassment (Rolfe & Schroeder, 2020:3463). General population epidemiological studies, with the main purpose of obtaining reliable data on prevalence and incidence of maltreatment and neglect of children in the past, were primarily conducted in developed countries all over the world (the USA, Canada, Australia, Sweden). Only recently have such studies been extended to the developing regions (Hanak et al., 2013:78). Data from the 2011 Youth Risk Behavior Surveillance Survey indicate that female adolescents in Grades 9 through 12 experienced a higher prevalence of verbal victimization than their male counterparts (22% vs. 18%) (Williams et al., 2017). Similarly, cyberbullying was more frequently reported by female students (22.1%) compared to males (10.1%). The 2005–2006 Health Behavior in School-Aged Children Survey (n = 7,182), revealed that males were more likely to experience physical

and verbal bullying, while females predominantly encountered relational (social) bullying (Wang et al., 2009). Another study showed that males were more likely to face “all types” of bullying, whereas females primarily experienced verbal and social harassment (Wang et al., 2012: 521). Exposure to different forms of harassment is associated with adverse health and psychosocial outcomes, including anxiety, depression, low self-esteem, absenteeism, poor general health, and suicidal ideation or behaviors (Centers for Disease Control and Prevention, 2013; Overstreet et al., 2023; Rivers et al., 2009).

Childhood trauma has been linked to increased risks of depression, suicide, substance misuse, and problematic sexual behavior, such as having multiple sexual partners (Dube et al., 2003). Problems in both childhood and adulthood are frequently consequences of direct trauma or exposure to violence within families or communities. Fantuzzo et al. (1991) found that verbal conflict, when combined with physical violence, had additive effects on pre-schoolers’ psychosocial functioning.

Bullying appears to be more prevalent among female students (Carbone-Lopez et al., 2010; National Center for Education Statistics, 2019; Pontes et al., 2018); however, this depends on the examined type of bullying. Female students may be more likely to experience verbal and relational harassment such as name-calling and rumors, whereas male students are more prone to physical threats and attacks (Carbone-Lopez et al., 2010; National Center for Education Statistics, 2019).

Being the target of peer harassment has clear deleterious consequences. A meta-analysis of cross-sectional studies on victimization by Hawker and Boulton (2000) revealed links between peer victimization and depression, loneliness, poor self-concept, and anxiety. The same evidence also points to gender differences in the form of peer harassment in elementary school-age children. Boys are more likely to experience physical forms of harassment, whereas covert forms (e.g., social exclusion, manipulation of peer acceptance) and verbal forms of peer harassment are more common for girls (Rusby et al., 2005:456).

A questionnaire study of 26,228 schoolchildren of grades 3 through 8 in 50 primary schools across Serbia, conducted in spring 2006, indicates that in a three-month period, 65.3% schoolchildren stated that they experienced some form of peer violence (the percentage varies by school, between 48% and 80%) (Popadić & Plut, 2007). Several studies provide direct theoretical and empirical support for the idea that violent experiences in early life could contribute to poor mental health in adulthood by undermining important psychosocial resources (Figueredo & Koss, 1995:1240). The most frequent forms of violence at school were insulting and mocking (36% respondents), followed by threats of physical violence (21.3%), and destruction of personal effects (9.5%) (Popadić & Plut, 2007: 313). The hegemonic masculinity perspective explains that boys are taught to be tough, aggressive, and dominant, which emphasizes and rewards aggression toward others — primarily females and boys perceived as less masculine than the norm (Rolfe & Schroeder, 2020: 3465). Some studies show that girls are victimized more often than boys (AAUW, 2011; Fineran & Bennett, 1999). Additionally, the research by Espelage and associates indicates that typically females are the victims, while males are the perpetrators (Espelage et al., 2012). If we speak about sex or gender impact on the type and frequency of abusing, the fact is that “theorists such as Von Hentig, Mendelsohn, and Amir, in the early scientific work in the area of victimology had often blamed (female) victims for their victimization” (Janković, 2022:92).

Verbal aggression among young people, particularly by their peers, is increasingly prevalent in the so-called virtual world. Cyberbullying is bullying perpetrated using digital technology. Regardless of the virtual nature of these relationships, verbal violence expressed in cyberspace can also have severe consequences on the victim's self-esteem and psychological and emotional stability. In practice, several suicide attempts among children and youth have been recorded as a direct result of suffering this type of violence (Putnik et al., 2013: 295).

A particularly vulnerable category of Internet users consists of children, adolescents, and students, who often become victims of bullies in cyberspace (Putnik et al., 2013: 295). Digital harassment refers to a range of harmful behaviors experienced online, particularly on social networks, no matter whether this occurs via cell phones or other electronic communication devices. These online behaviors include offensive comments and name-calling, targeted harassment, verbal harassment, and threats, as well as sexual, sexuality and gender-based harassment (Powell et al., 2020:200).

Most bullies in the cyber world (84%) know the identity of their victim, while only 30% victims can identify the bully (Ybarra & Mitchel, 2004). Many victims of digital harassment will experience harm as a result of their experiences, where 'harm' is defined as significant emotional distress or physical injury or impairment (Powell et al., 2020: 201).

RESEARCH METHODOLOGY

The aim of our research was to examine to what extent the school children were exposed to verbal harassment in the real and/or virtual world, whether they were victimized by known or unknown persons. Also, we wanted to analyze if minors' sex had impact on frequency and mode of verbal harassment. The research was conducted in five cities in Serbia - Belgrade (the capital), and four cities in different geographical regions: Pančevo and Indija (Vojvodina), Zaječar (East Serbia), and Trstenik (Central Serbia). With the approval of school administrations, the research involved one primary and one secondary school in each city, a total of five primary and five secondary schools, and was conducted between February 2023 and April 2023.

A total of 980 primary and secondary school students participated in the research – 511 girls (52.2%) and 469 boys (47.8%). The respondents belonged to two age groups: children aged 13–15 (primary school students) and those aged 16–18 (secondary school students). A total of 360 school children were surveyed in Belgrade, while 620 were surveyed in other cities selected for the research (90 from Pančevo, 120 from Indija, 185 from Trstenik, and 225 from Zaječar). Of these, 397 participants were from primary schools, and 583 were from secondary schools. [Table 1](#) shows the structure of the respondents by sex and age.

The study was conducted across five cities to gain insight into the prevalence of verbal harassment and the number of victimized children across Serbia. This was based on a defined sample of cities, each of them from one region of Serbia, the number of primary and secondary schools (one primary and one secondary school in each city), and the age of the children participating in the research. We chose to research victimization among children in higher grades.

The aim of the research was to determine how many children were exposed to verbal harassment in the real world, virtual world, or both, and to explore health consequences experienced by the victims. Also, we wanted to analyze if the participants' sex had impact on the mode and frequency of verbal harassment. The responses were analyzed by gender and age, enabling further examination of these two demographic characteristics.

The main research questions we sought to address were:

1. To what extent are school children exposed to verbal harassment in the real and virtual world?
2. How many respondents have experienced this type of harassment both in real life and on social media?
3. Did the victims experience any health or psychological consequences, and if so, what were they?
4. Were the perpetrators known or unknown individuals?

The specific research questions we sought to examine were:

1. Is there a connection between the causes of verbal aggression in the real and virtual world (e.g., do certain groups or individuals exhibit victimogenic predispositions based on their age or sex)?
2. Is there sex and gender stereotyping in forms of verbal aggression?

The basic hypotheses were:

- A significant percentage of school children, both in primary and secondary schools, are victims of verbal harassment, primarily in the school environment and cyberspace
- Victims experience significant psychological consequences as a result of such harassment.
- Victims often do not report about verbal harassment they were exposed to.

The respondents completed anonymous online questionnaires consisting of both open- and closed-ended questions. Google Forms was used for designing the questionnaire and collecting the responses. Online questionnaires were sent to the children via a link shared through their emails. In each school, specific grades and classes were selected for participation, ensuring a balance in the number of boys and girls. The construction of the questionnaire and its content validation were based on the analysis of the results of previous research, and some of them are presented in this paper, and by the concept of the scope of research.

The closed-ended questions provided predefined answers and focused on the factors such as gender, the school attended, whether the respondents had profiles on social networks, and whether they had been victims of verbal harassment in the real or virtual world. Some questions included options to indicate whether the perpetrator was known or unknown and whether the victim had experienced any consequences. For instance, the question "What kind of consequences did you experience?" offered answers such as anxiety, sleep disorders, eating disorders, or anger, along with the option for the respondents to write about their own experiences.

The open-ended questions included: "Did you report verbal harassment, and to whom?"; "Why didn't you report the verbal harassment you experienced?" and "What

types of offensive and/or threatening messages did you receive?" If the harassment was caused by a known person, the respondents were asked to explain who the perpetrator was.

The quantitative analysis was performed on all questionnaire data to determine the number of victims by gender and age, the frequency of harassment by location (real or virtual world), the number of victims who experienced psychosocial consequences or trauma, and the number of cases reported to someone. The qualitative analysis focused on responses to open-ended questions, aiming to understand the content of offensive or threatening messages and the reasons why victims did not report verbal harassment.

After analyzing all the responses provided by the participants, the synthesis of qualitative data identified the main and most frequent offensive or threatening messages.

RESULTS AND DISCUSSION

All answers from the questionnaires are presented quantitatively in the tables below. We analyzed all collected data using basic inferential statistical methods and descriptive statistics. Sex and gender were presented on a nominal scale, while a ratio scale was used for the students' responses. Each table includes results broken down by sex, as well as the overall totals by sex.

Of all the participants, 96% girls and 80.5% boys have profiles on some social network. Among the female participants, 192 aged 13-15 and 176 aged 16-18 have profiles; among the male participants, 298 aged 13-15 and 201 aged 16-18 have profiles. Most of them have profiles on several social networks: 76.5% use both Instagram and Facebook, 14% use TikTok in addition to these two, and only 9.5% have profiles on just one social network.

[Table 2](#) shows the answers to the question "Have you ever been a victim of verbal harassment in the real or virtual world?"

The data in [Table 2](#) show that 42.1% female students were victims of verbal harassment in the real or virtual world, while 22.5% male students were victimized. Of all the female students, 47 (9.4%) were victims of verbal harassment only in the real world, and 69 (13.52%) were victims only in the virtual world. Among the male students, 33 (7%) experienced verbal harassment in the real world, and 52 (11%) only in the virtual world.

The quantitative research data reveal that over 40% female respondents and over 20% male respondents experienced some form of verbal aggression. Verbal violence was manifested primarily as insults and humiliation, with the female students experiencing a higher prevalence of inappropriate messages with sexual content. A negligible number of the female respondents were victims of threats, whereas the opposite was true for male respondents.

The open-ended questions allowed the respondents to describe the type of verbal violence they experienced, explain whether they knew the cause, and identify the perpetrators. By analyzing the given answers, we obtained a qualitative overview of the forms of verbal violence, their causes, and the most common perpetrators. We analyzed all answers in relation to the respondents' age (13-15 years old – elementary school students and 16-18 years old – high school students), as well as the students' sex, to see if there was a gender perspective in certain types of bullying. All answers provided by the students to the question "What kind of verbal aggression have you experienced?" were divided into three categories:

a) “Insults” and “Humiliation” (insults, provocation, teasing based on physical appearance, grades, or socio-economic status, threats because of different sub-groups they belong to, sports club affiliations, or being seen as the “favorite” by teachers);

b) “Inappropriate compliments” (messages with sexual connotations based on the student’s physical appearance);

c) “Threats” (threats and blackmail due to jealousy, students’ opinions, ethnicity, or assumed sexual orientation).

Answers to the question of whether children were victims in the real or virtual world, or in both, as well as the type of verbal harassment they experienced, analyzed by sex and age, are shown in [Table 3](#). These data indicate that female children were mostly victims of insults, humiliation, and inappropriate compliments. Insults and humiliation were experienced by 5.2% female students in both real and virtual world, while 21.9% female students received inappropriate compliments. The data regarding the male students show that 22.4% of them were victims of verbal harassment, and that 22% experienced it in both real life and cyberspace. Insults and humiliation were experienced by 15.2% male students, while 7.7% male students were victims of threats in both real and virtual environment.

The data also show that among the male students, only 4 experienced harassment by receiving inappropriate compliments (messages with sexual connotations), and all these messages were sent in cyberspace. The female students were mostly victims of inappropriate compliments and messages with sexual connotations, both in the real and virtual world (42.1%).

In [Table 4](#), the results are presented regarding whether the respondents who were victimized felt any psychological consequences due to harassment. Besides the number of victims who experienced some consequences, [Table 4](#) shows the specific types of disorders they had. Of all the respondents, 86.5% female students, and 54.3% male students felt some consequences due to verbal harassment. Most of them reported anxiety, depression, and sleep disorders. Among the female students, 61 had multiple disorders: 29.2% experienced anxiety, depression, and sleep disorders, while 12.7% reported anxiety and eating disorders. Only 12 male students (21.1%) experienced multiple disorders, including anger and sleep disorders.

[Tables 5, 6, 7 and 8](#) show data indicating that most of the offenders were individuals known to the respondents – 83 in the real world and 42 in the virtual world (female students’ responses), and 44 in the real and virtual world, respectively (male students’ responses). By “unknown individuals,” the respondents referred to the profiles on social networks of the persons they did not know personally. The data show that only 27.11% female victims and 17.21% male victims reported the harassment they were exposed to. None of them reported it to the police, and most of them told their friends or parents about their experience. Only 6 of the 60 respondents who were victimized reported it to the school staff. The data show that only 27.11% female respondents and 17.21% male respondents reported the verbal harassment they experienced. Most of them (both boys and girls) told their friends about the incidents, while none of the respondents reported the victimization to the police. These data indicate that children feel the need and trust to speak about their problems primarily with friends, followed by parents, or the school staff.

The research shows – in line with the presented theoretical framework and previous research – that verbal harassment is not, as some authors defined it, a “low level of violence.” It is frequent, especially towards females, and can have serious psychological consequences for victims. The types and content of the messages children received indicate that perpetrators primarily employ verbal harassment based on a person’s physical appearance. The data also reveal that children are most commonly victims of verbal harassment by well-known individuals, mostly parents or peers from school. It is concerning that not many victims report their experiences, and that, based on the responses we received, they have the least trust in the police and school staff. The higher number of offenders in the virtual world compared to the real world suggests that cyberspace, with its characteristics (anonymity, the ability to create fake profiles), allows bullies to express their violent thoughts and reactions without fear of being discovered. However, it is important to note that even though bullying occurs in cyberspace, the victims are real individuals. Due to verbal harassment, many respondents experienced some form of disorder, and some even suffered both psychological and physical consequences. This also proves that verbal harassment is a grave type of victimization. The results show that female students are at a greater risk of being victims of verbal violence in both real and virtual world, and that they suffer more frequently from some form of traumatic consequence. Unfortunately, the research indicates that victims most often do not report these incidents, especially not to the school staff or the police. With the collected data, we aimed to underline the seriousness of this phenomenon, the consequences that may arise, and to advocate for both better education and prevention, as well as potential stricter punishments for abusers.

Милица С. Бошковић¹
Немања Р. Стевановић²
Мина С. Сукновић³

Факултет за дипломатију и безбедност
Београд (Србија)

ВЕРБАЛНО МАЛТРЕТИРАЊЕ ДЕЦЕ У РЕАЛНОМ И ВИРТУЕЛНОМ СВЕТУ: ПОКАЗАТЕЉИ ИЗ СРБИЈЕ⁴

(Превод *In Extenso*)

Сажетак: Деца као посебно рањива друштвена група, услед својих развојних карактеристика – пре свега узраста, интелектуалних способности, психолошких и емоционалних особина – лако постају жртве различитих облика обмане или злостављања. Циљ истраживања представљеног у овом раду био је да се испита у којој мери су деца у Републици Србији била изложена вербалном злостављању у реалном и/или виртуелном окружењу, које су последице по њихово здравље искусиле жртве, као и да ли су злостављање пријављивале, и ако јесу – коме. Као основни индикатори анализирани су пол и узраст жртава. Примарни циљ био је да се утврди распрострањеност вербалног насиља над децом, као и да ли је оно учесталије у реалном или виртуелном простору. Истраживањем је обухваћено укупно 980 ученика основних и средњих школа – 511 (52,2%) девојчица и 469 (47,8%) дечака – који су учествовали путем анонимног упитника. Истраживање је спроведено у пет градова Републике Србије: у Београду (главном граду) и још четири града из различитих географских региона. Период спровођења истраживања обухвата фебруар, март и април 2023. године. Одговори су анализирани у односу на пол и узраст испитаника, а резултати су интерпретирани на основу тих демографских карактеристика. Добијени подаци указују на то да је 64,6% испитаника било изложено вербалном злостављању и у стварном и у дигиталном свету. Подаци су показали да је више од 40% девојчица и више од 20% дечака искусило неки облик вербалне агресије.

Кључне речи: вршњачко насиље, вербално злостављање, деца, Србија, последице

¹ milica.boskovic@fdb.edu.rs; <https://orcid.org/0000-0002-3421-7107>

² nemanja.stevanovic@fdb.edu.rs; <https://orcid.org/0009-0001-1893-603X>

³ mina.suknovic@fdb.edu.rs; <https://orcid.org/0009-0002-7426-4749>

⁴ Рад је резултат интерног истраживачког пројекта под називом „Вербално малтретирање школске деце у Србији“, који је спровео Факултет за дипломатију и безбедност током 2023. и 2024. године.

УВОД

Виктимизација деце може се испољити у различитим облицима, при чему сваки од њих може оставити психолошке, емоционалне, па чак и физичке последице по њихов развој и одрастање. Вршњачко насиље представља један од облика виктимизације деце. Оно је дефинисано као проблем у међусобним односима међу вршњацима који подразумева неравнотежу моћи, при чему се користи величина, снага, узраст и/или друштвени статус (Olweus, 2010). Сродни термини укључују виктимизацију од стране вршњака, релацијску агресију, малтретирање и злостављање (Pacer's National Bullying Prevention Center, 2016). У научној теорији и пракси разликује се више врста вршњачког насиља: психолошко, емоционално, физичко и сексуално (Olweus, 2010).

„Облици насиља, укључујући и вршњачко, обухватају физичко насиље (нпр. физички напад, крађа), вербално насиље (нпр. претње, увреде, погрдни надимци), социјално или релацијско насиље (нпр. искључивање из групе, ширење гласина), као и сајбер насиље као савремени облик насиља које се спроводи електронским путем.“ (Willias et al., 2017; Brunstein-Klomek, Sourander, Gould, 2010)

Психолошко и емоционално злостављање се понекад разматрају као јединствена категорија, с обзиром на то да оба облика укључују понижававање, увреде, емоционално занемаривање и слична понашања. Виктимизација у детињству не оставља само тренутне последице, већ и дугорочне психолошке ефекте на развој детета, као и на његов каснији живот у одраслом добу, о чему сведоче бројна истраживања (Spasojević & Đurđević, 2024, str. 228).

Поједина истраживања указују да је емоционално злостављање деце у порасту (Swedo et al., 2023). Док су ефекти физичког и сексуалног злостављања предмет бројних истраживања, негативним последицама вербалног и емоционалног злостављања посвећено је знатно мање пажње (Hutchinson, 2008). Истраживачи још увек нису усагласили јединствену дефиницију вербалног злостављања (Hutchinson, 2008, str. 19). Разлози за одсуство јединствене дефиниције су бројни, а у недостатку прецизног одређења, многи штетни вербални акти остају непрепознати, док се у истраживањима обично разматрају само екстремни случајеви.

Преглед постојеће литературе указује на то да малтретирање деце од стране познатих особа може имати озбиљне и дуготрајне негативне последице. Кери и Волш (Carr & Walsh, 2000) су истраживали малтретирање деце од стране родитеља, емоционалне последице, као и накнадне проблеме у понашању. Висинг и сарадници дефинишу вербалну агресију родитеља као комуникацију која има за циљ да изазове психолошки бол код друге особе – у овом случају детета – или се тако перципира (Vissing et al., 1991, str. 224). Вербална агресија обухвата вербалне чинове (или невербалне чинове, као што је одбијање да се разговара о одређеној теми) који симболично повређују другу особу или јој прете (Straus, Sweet, 1992).

Сајбер насиље, иако не постоји универзална дефиниција, описује се као електронско малтретирање путем друштвених мрежа, СМС порука, електронске поште, чет соба, блогова или злонамерних објава на интернет страницама, укључујући текстове и фотографије (Bradshaw et al., 2015).

Овај рад, поред теоријског осврта на дефиниције и различите теоријске приступе феномену, има за циљ да испита учесталост и начине вербалне виктимизације међу малолетним лицима. Спровођењем истраживања желели смо да анализирамо вербалну виктимизацију и у реалном и у дигиталном окружењу, потенцијалну повезаност између пола испитаника и типа злостављања, као и симптоме трауме које су можда искусили након доживљене виктимизације.

УЧЕСТАЛОСТ И ПОСЛЕДИЦЕ ВЕРБАЛНОГ ОБЛИКА ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ – ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ И ПОСТОЈЕЋИ ЕМПИРИЈСКИ НАЛАЗИ

Емоционално малтретирање јавља се када особа која се налази у позицији ауторитета, моћи или поверења, поновљеним вербалним или невербалним поступцима угрожава дететово основно самопоштовање. Емоционално злостављање, кроз вербално злостављање као један од облика испољавања, обухвата увреде, неосновану и претерану критику и исмевање. Боденман и сарадници (Bodenmann et al., 2010) дефинишу вербалну агресију као категорију психолошког насиља, наглашавајући да се ради о агресији са намером да се повреди осећања друге особе и изазове психички бол. Без обзира на то да ли се користи термин вербална агресија или емоционално/психолошко злостављање, важно је истаћи да оваква понашања имају штетне последице по развој детета и могу довести до бројних симптома трауме. Вербална агресија и њене манифестације често се називају и вршњачким насиљем. Посебно значајни облици насиља међу вршњацима у школи су они који се понављају. Овај облик се назива злостављање (познато и као малтретирање) (Popadić & Plut, 2007, стр. 310). Злостављање је облик агресивног (штетног) понашања које је намерно, понављајуће и засновано на неравнотежи моћи између насилника и жртве (Bauman, 2013, стр. 249).

Виктимизација у раном узрасту суштински је обележена несигурношћу и систематском контролом, а када деца постану довољно зрела да рефлектују о сопственим искуствима, често се суочавају са осећајем понижења и стида (Turner & Butler, 2003). У научним, популарнокултурним и политичким расправама, физичко сексуално малтретирање често има већу концептуалну тежину од вербалног сексуалног узнемиравања, јер се дела углавном перципирају као озбиљнија од „само речи“ (Rolfe & Schroeder, 2020, стр. 3464). Савремено истраживање злостављања у англосаксонском свету започело је радом Olweusa *Aggression in the Schools* (Olweus, 1978), у којем су описане студије спроведене у школама у Стокхолму током раних 70-их година 20. века (Farrington, 1993, стр. 382). Један од првих пројеката превенције злостављања реализован је у установи за малолетне преступнике између 1979. и 1981. године (McGurk & McDougall, 1991). Упркос важности разликовања облика узнемиравања, већина ранијих истраживања сексуалног узнемиравања комбинује вербалне и физичке облике у јединствену категорију (AAUW, 2011; Espelage et al., 2012). Вербално малтретирање се често поистовећује са емоционалним, јер оба имају циљ да понизе жртву или изразе одбацивање. За адолесцените, понављано малтретирање од стране вршњака показало се као предиктор психосоматских симптома (Natvig et al., 2001), проблема прилагођавања у школи, као и осећаја усамљености и безвредности (Rusby et al., 2005).

Епидемиолошке студије у општој популацији, са циљем прикупљања поузданих података о преваленцији и учесталости злостављања и занемаривања деце, претходно су углавном спровођене у развијеним земљама (САД, Канада, Аустралија, Шведска), а тек су се недавно прошириле на земље у развоју (Hanak et al., 2013, str. 78). Подаци из *Youth Risk Behavior Surveillance Survey* из 2011. показују да су адолесценткиње чешће биле изложене вербалном узнемиравању од својих мушких вршњака (22% према 18%) (Williams et al., 2017). Слично томе, сајбер злостављање чешће су пријављивале ученице (22,1%) него ученици (10,1%). *Health Behavior in School-Aged Children Survey* из 2005–2006. (n = 7.182) показала је да су дечаци чешће изложени физичком и вербалном злостављању, док су девојчице доминантно биле изложене релацијским (социјалним) облицима злостављања (Wang et al., 2009). Друга студија указује на то да су дечаци чешће били жртве „свих облика“ насиља, док су девојчице претежно биле изложене вербалном и социјалном узнемиравању (Wang et al., 2012, str. 521). Изложеност различитим облицима узнемиравања повезана је са негативним здравственим и психосоцијалним исходима, укључујући анксиозност, депресију, ниско самопоуздање, изостанке из школе, лоше опште здравље и суицидалне мисли или понашања (Centers for Disease Control and Prevention, 2013; Overstreet et al., 2023; Rivers et al., 2009).

Траума из детињства повезује се са повећаним ризицима за депресију, самоубиство, злоупотребу психоактивних супстанци и ризична сексуална понашања, као што су честа промена партнера (Dube et al., 2003). Проблеми у детињству и одраслом добу често су последица директне трауме или изложености насиљу у породици или заједници. Фантузо и сарадници (Fantuzzo et al., 1991) су открили да вербални сукоби, у комбинацији са физичким насиљем, имају кумулативни ефекат на психосоцијално функционисање деце предшколског узраста.

Вршњачко насиље је чешће међу ученицама (Carbone-Lopez et al., 2010; National Center for Education Statistics, 2019; Pontes et al., 2018); међутим, то зависи од врсте насиља. Девојчице су чешће изложене вербалним и релацијским облицима, као што су оговарање и исмевање, док су дечаци подложнији физичким претњама и нападима (Carbone-Lopez et al., 2010; National Center for Education Statistics, 2019). Мета-анализа студија о виктимизацији међу вршњацима (Hawker & Boulton, 2000) показује повезаност између вршњачког злостављања и депресије, усамљености, ниског самопоштовања и анксиозности. Постоје и разлике у облицима насиља према полу: дечаци су чешће изложени физичком насиљу, док су код девојчица чешћи прикривени облици (нпр. социјална искљученост) и вербално малтретирање (Rusby et al., 2005, str. 456).

Истраживање спроведено међу 26.228 ученика од 3. до 8. разреда у 50 основних школа широм Србије, у пролеће 2006. године, показало је да је у периоду од три месеца, 65,3% ученика изјавило да је доживело неки облик вршњачког насиља (у зависности од школе, проценат се креће од 48% до 80%) (Popadić & Plut, 2007). Неколико студија пружа теоријску и емпиријску потврду да насилна искуства у раном узрасту могу довести до нарушеног менталног здравља у одраслом добу услед слабљења кључних психосоцијалних ресурса (Figueredo & Koss, 1995, str. 1240). Најчешћи облици насиља у школи били су вређање и исмевање (36% ученика), затим претње физичким насиљем (21,3%) и уништавање личних ствари (9,5%) (Popadić & Plut, 2007, str. 313).

Перспектива хегемоног маскулинитета објашњава да се дечаци уче да буду груби, агресивни и доминантни, што подстиче агresiју према другима – посебно према девојчицама и дечацима који се перципирају као мање „мужевни“ (Rolfe & Schroeder, 2020, стр. 3465). Нека истраживања показују да су девојчице чешће жртве насиља (AAUW, 2011; Fineran & Bennett, 1999). Такође, Еспелаж и сарадници налазе да су жене чешће жртве, а мушкарци починиоци (Espelage et al., 2012). Када говоримо о утицају пола на врсту и учесталост злостављања, треба истаћи да су „теоретичари попут фон Хентига, Менделсона и Амира, у раним научним радовима у области виктимологије, често оптуживали (женске) жртве за сопствену виктимизацију“ (Janković, 2022, стр. 92).

Вербална агресија међу младима, посебно од стране вршњака, све је учесталија у тзв. виртуелном свету. Сајбер насиље представља облик насиља путем дигиталне технологије. Без обзира на то што су ти односи виртуелни, вербално насиље изражено у сајбер простору може имати озбиљне последице по самопоуздање и психичку и емоционалну стабилност жртве. У пракси су забележени случајеви покушаја самоубиства деце и младих као последица овог облика насиља (Putnik et al., 2013, стр. 295). Посебно рањива категорија корисника интернета су деца, адолесценти и студенти, који често постају жртве злостављања у сајбер простору (Putnik et al., 2013, стр. 295). Дигитално малтретирање обухвата широк спектар штетних понашања у онлајн окружењу, посебно на друштвеним мрежама, независно од платформе (мобилни телефони или друге дигиталне технологије). Та понашања укључују увредљиве коментаре и прозивке, циљана и вербална узнемиравања, претње, као и сексуално, полно и родно засновано малтретирање (Powell et al., 2020, стр. 200).

Већина починилаца сајбер насиља (84%) познаје идентитет жртве, док само 30% жртава може идентификовати насилника (Ybarra & Mitchel, 2004). Многе жртве дигиталног узнемиравања трпе штету у виду значајног емоционалног стреса или физичког оштећења здравља (Powell et al., 2020, стр. 201).

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ нашег истраживања био је да се испита у којој мери су школска деца изложена вербалном узнемиравању у реалном и/или виртуелном окружењу, као и да ли су виктимизирана од стране познатих или непознатих особа. Такође, желели смо да анализирамо да ли пол малолетника утиче на учесталост и начин вербалног узнемиравања. Истраживање је спроведено у пет градова у Србији – Београду (главни град) и у четири града из различитих географских региона: Панчеву и Инђији (Војводина), Зајечару (Источна Србија) и Трстенику (Централна Србија). Уз сагласност руководства школа, истраживање је спроведено у по једној основној и једној средњој школи у сваком граду, укупно у пет основних и пет средњих школа, и трајало је од фебруара до априла 2023. године.

Укупно је у истраживању учествовало 980 ученика основних и средњих школа – 511 девојчица (52,2%) и 469 дечака (47,8%). Испитаници су припадали двома старосним групама: деца узраста од 13 до 15 година (ученици основних школа) и од 16 до 18 година (ученици средњих школа). Од укупног броја, 360 ученика је анкетирано

у Београду, док је 620 ученика анкетирано у осталим градовима (90 из Панчева, 120 из Инђије, 185 из Трстеника и 225 из Зајечара). Од укупног броја испитаника, 397 је било из основних, а 583 из средњих школа. Табела 1 приказује структуру испитаника по полу и узрасту.

Истраживање је спроведено у пет градова како би се стекао увид у распрострањеност вербалног узнемиравања и број виктимизираних деце у различитим деловима Србије. Приликом одређивања узорка узети су у обзир географски распоред градова, број основних и средњих школа (по једна основна и једна средња школа у сваком граду) и узраст ученика који учествују у истраживању. Истраживање је било усмерено на виктимизацију међу ученицима виших разреда школа.

Циљ истраживања био је да се утврди колико је деце било изложено вербалном узнемиравању у реалном свету, виртуелном свету или у оба контекста, као и да се истраже здравствене последице које су жртве искусиле. Такође, желели смо да анализирамо да ли пол испитаника има утицај на облик и учесталост вербалног узнемиравања. Одговори су анализирани према полу и узрасту испитаника, чиме је омогућено даље разматрање ова два демографска обележја. Главна истраживачка питања на која смо желели да добијемо одговоре била су:

- У којој мери су школска деца изложена вербалном узнемиравању у реалном и виртуелном окружењу?
 - Колико испитаника је искусило овај облик узнемиравања и у стварном животу и на друштвеним мрежама?
 - Да ли су жртве искусиле здравствене или психолошке последице и, ако јесу, које?
 - Да ли су починиоци биле познате или непознате особе?
- Специфична истраживачка питања на која се такође тражио одговор била су:
- Постоји ли веза између узрока вербалне агресије у реалном и виртуелном окружењу (нпр. да ли одређене групе или појединци показују виктимогену предиспозицију у односу на узраст или пол)?
 - Да ли су присутни полни и родни стереотипи у облицима вербалне агресије?
- Основне хипотезе биле су:
- Значајан проценат школске деце, како у основним тако и у средњим школама, жртве су вербалног узнемиравања, претежно у школском окружењу и сајбер простору;
 - Жртве трпе значајне психолошке последице као резултат таквог узнемиравања;
 - Жртве често не пријављују вербално малтретирање којем су биле изложене.

Испитаници су попуњавали анонимне онлајн упитнике који су садржали комбинацију питања затвореног и отвореног типа. Упитник је креиран помоћу Google Forms алата и путем линка дистрибуиран ученицима на њихове имејл адресе. У свакој школи су одабрана одређена одељења и разреди који су учествовали, при чему је вођено рачуна о равнотежи броја дечака и девојчица. Креирање упитника и његова садржинска валидација заснивали су се на анализи резултата претходних истраживања, од којих су нека приказана и у овом раду и концепту самог предмета истраживања.

Затворена питања нудила су унапред дефинисане одговоре и била су усмерена на факторе попут пола, школе коју испитаници похађају, поседовања профила на

друштвеним мрежама и изложености вербалном узнемиравању у реалном и/или виртуелном свету. Нека питања су садржала могућности да се означи да ли је починилац позната или непозната особа, као и да ли је жртва искусила одређене последице. На пример, на питање „Какве последице сте искусили?“, понуђени су одговори попут анксиозности, поремећаја спавања, поремећаја у исхрани или беса, уз могућност да испитаници сами наведу своје искуство.

Отворена питања обухватала су следеће: „Да ли сте пријавили вербално малтретирање и коме?“; „Зашто нисте пријавили вербално малтретирање којем сте били изложени?“ и „Какве увредљиве и/или претеће поруке сте добијали?“ Уколико је малтретирање потекло од познате особе, испитаници су замољени да објасне ко је био починилац.

Квантитативна анализа обухватила је све податке из упитника, како би се утврдио број жртава по полу и узрасту, учесталост узнемиравања по контексту (реални или виртуелни свет), број жртава које су искусиле психосоцијалне последице или трауму, као и број случајева који су пријављени некој особи. Квалитативна анализа била је усмерена на одговоре на питања отвореног типа, са циљем да се разуме садржај увредљивих и/или претећих порука, као и разлози због којих жртве нису пријављивале вербално малтретирање.

Након анализе свих одговора учесника истраживања, синтезом квалитативних података идентификоване су главне и најчешће увредљиве и/или претеће поруке.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Сви одговори из упитника приказани су квантитативно у табелама које следе. Прикупљени подаци анализирали су применом основних метода инференцијалне статистике и дескриптивне статистике. Пол и род приказани су на номиналној скали, док су одговори ученика обрађени на односној (релативној) скали. Свака табела садржи резултате разврстане по полу испитаника, као и укупне вредности за сваки пол.

Од укупног броја учесника, 96% девојчица и 80,5% дечака има профиле на некој друштвеној мрежи. Међу девојчицама, 192 узраста од 13–15 година и 176 узраста од 16–18 година имају профиле; међу дечакама, 298 узраста од 13–15 и 201 узраста од 16–18 година има профиле. Већина њих користи више друштвених мрежа: 76,5% користи и Инстаграм и Facebook, 14% користи TikTok поред ове две мреже, док само 9,5% има профил на једној друштвеној мрежи.

Табела 2 приказује одговоре на питање: „Да ли сте икада били жртва вербалног насиља у реалном или виртуелном свету?“

Подаци из Табеле 2 показују да су 42,1% ученица и 22,5% ученика биле жртве вербалног узнемиравања у реалном и/или виртуелном окружењу. Од укупног броја девојчица, 47 (9,4%) су биле жртве искључиво у реалном свету, а 69 (13,52%) искључиво у виртуелном простору. Код дечака, 33 (7%) су били изложени вербалном насиљу у реалном свету, док су 52 (11%) били узнемиравани искључиво у виртуелном окружењу.

Подаци из квантитативног истраживања показују да је више од 40% девојчица и више од 20% дечака искусило неки облик вербалне агресије. Вербално насиље се најчешће испољавало у виду увреда и понижавања, док су девојчице у већем проценту

добилају поруке са сексуалном конотацијом. Занемарљив број девојчица био је жртва претњи, док је код дечака забележен супротан тренд.

Отворена питања омогућила су испитаницима да опишу облик вербалног насиља којем су били изложени, наведу да ли знају узрок и идентификују починиоце. Анализом добијених одговора добијен је квалитативни увид у облике вербалног насиља, њихове узроке и најчешће починиоце. Сви одговори анализирани су у односу на узраст испитаника (13–15 година – основна школа и 16–18 година – средња школа), као и на пол ученика, како би се утврдило постојање и те перспективе у одређеним врстама насиља. Одговори ученика на питање „Који облик вербалне агресије сте доживели?“ сврстани су у три категорије:

1. „Увреде“ и „Понижења“ (увреде, провоцирање, задиркивање на основу физичког изгледа, успеха у школи, социоекономског статуса, претње због припадности различитим групама – нпр. спортски клубови, субкултуре, или статуса „миљеника“ код наставника);

2. „Непримерени комплименти“ (поруке са сексуалним конотацијама упућене на основу физичког изгледа ученика/це);

3. „Претње“ (претње и уцене због љубоморе, ставова ученика, етничке припадности или претпостављене сексуалне оријентације).

Одговори на питање да ли су деца била жртве у реалном или виртуелном простору, или у оба, као и врсте вербалног насиља које су искусили, анализирани по полу и узрасту, приказани су у Табели 3.

Подаци приказани у Табели 3 указују на то да су девојчице углавном биле жртве увреда, понижавања и непримерених комплимената. Увреде и понижавања у оба окружења – стварном и виртуелном – доживело је 5,2% ученица, док је непримерене комплименте примило 21,9% њих. Подаци о дечацима показују да је 22,4% њих било изложено вербалном узнемиравању, при чему је 22% испитаника доживело ову врсту насиља и у стварном животу и у сајбер простору. Увреде и понижавања доживело је 15,2% ученика, док је 7,7% њих било жртва претњи у оба окружења – стварном и виртуелном.

Такође, подаци показују да су међу дечацима само четворица била изложена узнемиравању у виду примања непримерених комплимената (порука са сексуалним конотацијама), при чему су све такве поруке примљене искључиво путем интернета. Код ученица, непримерени комплименти и поруке са сексуалним садржајем били су знатно чешћи – њих укупно 42,1% је навело оваква искуства, како у стварном, тако и у виртуелном окружењу.

Табела 4 приказује податке о томе да ли су испитаници који су били виктимизовани осећали психолошке последице као резултат узнемиравања. Осим броја жртава које су пријавиле одређене последице, Табела 4 приказује и врсте поремећаја које су навели. Од укупног броја испитаника, 86,5% ученица и 54,3% ученика изјавило је да су осетили последице услед вербалног насиља. Најчешће пријављени проблеми били су анксиозност, депресија и поремећаји спавања. Међу ученицама, 61 особа је пријавила вишеструке поремећаје: 29,2% њих је доживело комбинацију анксиозности, депресије и поремећаја спавања, док је 12,7% навело комбинацију анксиозности и

поремећаја у исхрани. Само 12 ученика (21,1%) пријавило је вишеструке поремећаје, укључујући бес и поремећаје спавања.

Табеле 5, 6, 7 и 8 приказују податке који указују на то да су починиоци вербалног узнемиравања у највећем броју случајева биле особе познате испитаницима – 83 у стварном свету и 42 у виртуелном свету (одговори ученица), као и 44 у стварном и 44 у виртуелном свету (одговори ученика). Под „непознатим особама“ испитаници су подразумевали профиле на друштвеним мрежама које не познају лично. Подаци показују да је само 27,11% девојчица и 17,21% дечака који су били жртве узнемиравања пријавило оно чему су били изложени. Нико од њих то није пријавио полицији, а већина је о свом искуству говорила пријатељима или родитељима. Само шесторо од укупно шездесеторо испитаника који су били виктимизовани пријавило је малтретирање школском особљу.

Подаци показују да је само 27,11% испитаница и 17,21% испитаника пријавило вербално малтретирање које су доживели. Већина ученика и ученица (без обзира на пол) говорила је о инцидентима својим пријатељима, док ниједан испитаник није пријавио виктимизацију полицији. Ови подаци указују на то да деца најпре осећају потребу и поверење да о својим проблемима разговарају са пријатељима, затим са родитељима, а у мањој мери са школским особљем.

Истраживање је показало – у складу са изложеним теоријским оквиром и претходним истраживањима – да вербално малтретирање није, како га неки аутори дефинишу, „низак ниво насиља“. Оно је учестало, нарочито према девојчицама, и може имати озбиљне психолошке последице за жртве. Врсте и садржај порука које су деца примала указују на то да се вербално насиље најчешће темељи на физичком изгледу особе. Подаци такође откривају да су деца најчешће жртве вербалног узнемиравања од стране њима познатих особа, највише родитеља или вршњака из школе. Забрињава чињеница да мали број жртава пријављује своја искуства и да, судећи по одговорима које смо добили, најмање поверења имају у полицију и школско особље.

Већи број починилаца у виртуелном свету у поређењу са стварним сугерише да сајбер простор – са својим карактеристикама као што су анонимност и могућност креирања лажних профила – омогућава починиоцима да изразе насилне мисли и понашања без страха од откривања. Ипак, важно је нагласити да, иако се малтретирање дешава у сајбер простору, жртве су стварне особе. Услед вербалног узнемиравања, бројни испитаници су искусили одређени облик поремећаја, а неки и комбиноване психичке и физичке последице. То представља додатни доказ да је вербално малтретирање озбиљан облик виктимизације.

Резултати јасно указују да су ученице изложеније ризику од вербалног насиља, како у стварном тако и у виртуелном свету, и да чешће пате од неког облика трауматских последица. Нажалост, истраживање потврђује да жртве у већини случајева не пријављују ове инциденте, посебно не школском особљу нити полицији. Подацима које смо прикупили желели смо да укажемо на озбиљност овог феномена, последице које може изазвати, и да апелујемо на важност бољег образовања и превенције, као и могуће строже санкционисање починилаца.

ЗАКЉУЧАК

Вербално насиље над децом, посматрано и кроз његову учесталост и кроз последице које изазива, није и не сме бити занемарен друштвени проблем. Теоријска разматрања и страни истраживачки подаци, као и резултати истраживања које смо сами спровели, показују да овај феномен захтева не само додатна научна истраживања већ пре свега друштвену реакцију – усмерену на његово препознавање и превенцију. Иако се физичко и сексуално насиље доживљава као „видљивије” због телесних последица, вербално насиље – које се испољава кроз понижавања, увреде, претње и поруке са непримереним сексуалним конотацијама – оставља значајне емоционалне и психолошке последице.

Поред тога, свеприсутност интернета и друштвених мрежа у свакодневном животу, укључујући и живот деце, донела је нове облике изложености ризику. Деца данас доживљавају вербално насиље, непримерене поруке и слике не само од особа из свог окружења већ и од непознатих људи. С обзиром на последице које овакви трауматични догађаји остављају на младе, едукација о препознавању симптома, макар од стране најближег окружења, помогла би у раном откривању виктимизације и охрабрила жртве да насиље пријаве.

Такође, подизање нивоа поверења младих у стручне службе школе, најближе окружење и полицију омогућило би ефикаснији и интегрисани одговор на пријављене случајеве узнемиравања, чиме би се смањила и такозвана Тамна бројка виктимитета. Свакако, процедуре и бирократија које прате пријаву насиља и поступци кроз које жртва пролази морају бити преиспитани, у циљу пружања већег осећаја разумевања и заштите за виктимизовану децу и младе. Тиме би и рад служби, али и само пријављивање, постали једноставнији и доступнији.

Нажалост, показује се да је пол и даље значајна одредница у одређивању вероватноће да ће неко бити изложен насиљу, те да и облик и учесталост виктимизације често зависе од родне стереотипизације, која је и даље присутна у друштву.

С обзиром на раширеност овог феномена и озбиљност последица које оставља по жртве, неопходно је усмерити напоре ка изградњи поверења у професионалце који могу пружити помоћ – како са психолошког, тако и са правног аспекта.

Осим препознавања и одговарајућег реаговања на вербално насиље, од суштинске је важности и да се ради на јачању поверења деце у институције и њихове представнике, како би овај проблем постао видљивији, а реакција заједнице и система била бржа, ефикаснија и свеобухватнија.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Bauman, S. (2013). Cyberbullying: What Does Research Tell Us? *Theory into Practice*, 4, 249–256. <http://www.jstor.org/stable/43893893>
- Bodenmann, G., Meuwly, N., Bradbury, T. N., Gmelch, S., Ledermann, T. (2010). Stress, anger, and verbal aggression in intimate relationships: Moderating effects of individual and dyadic coping. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27 (3), 408–424. <https://doi.org/10.1177/0265407510361616>

- Bradshaw, C. P., Waasdrop, T. E., Johnson, S. L. (2015). Overlapping verbal, relational, physical forms of bullying in adolescence. *Journal of Clinical and Adolescent Psychology*, 44 (3), 494–508. doi:[10.1080/15374416.2014.893516](https://doi.org/10.1080/15374416.2014.893516)
- Brunstein-Klomek, A., Sourander, A., Gould, M. (2010). The association of suicide and bullying in childhood to young adulthood: A review of cross-sectional and longitudinal research findings. *Canadian Journal of Psychiatry*, 55, 282–288. doi: [10.1177/070674371005500503](https://doi.org/10.1177/070674371005500503)
- Carbone-Lopez, K., Esbensen, F., Brick, B. T. (2010). Correlates and consequences of peer victimization: Gender differences in direct and indirect forms of bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4, 332–350. <https://doi.org/10.1177/1541204010362954>
- Chan, H. C., Wong, D. S. W. (2019). Traditional School Bullying and Cyberbullying Perpetration: Examining the Psychosocial Characteristics of Hong Kong Male and Female Adolescents. *Youth & Society*, 1, 3–29.
- Dube, S., Felitti, V. J., Dong, M., Giles, W. H., Anda, R. F. (2003). The Impact of Adverse Childhood Experiences on Health Problems: Evidence from Four Birth Cohorts Dating Back to 1900. *Preventive Medicine* 37, 268–277.
- Espelage, D. L., Basile, K. C., Hamburger, M. E. (2012). Bullying perpetration and subsequent sexual violence perpetration among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 50, 60–65.
- Fantuzzo, J. W., DePaola, L. M., Lambert, L., Martino, T. (1991). Effects of interparental violence on the psychological adjustment and competencies of young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 258–265.
- Farrington, D. P. (1993). Understanding and Preventing Bullying. *Crime and Justice*, 17, 381–458. <http://www.jstor.org/stable/1147555>
- Figueredo, A. J., Koss, M. P. (1995). The Effects of Systemic Family Violence on Children's Mental Health. *Child Development*, 5, 1239–1261.
- Fineran, S., Bennett, L. (1999). Gender and power issues of peer sexual harassment among teenagers. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 626–641.
- Hanak, N. et al. (2013). Epidemiological Research on Child Abuse in the Family in Serbia, *Temida*, 75–102. [In Serbian]
- Hawker, D. S. J., Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41, 441–455.
- Hoffman, P. (1984). Psychological harassment of women by spouses and live-in lovers. *Women and Therapy*, 3, 37–47.
- Hutchinson, L. (2008). Sticks and Stones and Broken Bones: The Influence of Parental Verbal Harassment on Peer Related Victimization. *Western Criminology Review*, 1, 17–30.
- Janković, B. (2022). The Importance of a Gender Sensitive Approach in the Fight against Human Trafficking. *Diplomacy and Security*, 5 (1), 105–116.
- Natvig, G. K., Albrektsen, G., Qvarnstrom, U. (2001). Psychosomatic symptoms among victims of school bullying. *Journal of Health Psychology*, 6, 365–377.
- Olweus, D. (2010). Understanding and researching bullying: Some critical issues. In: S. R. Jimmerson, S. M. Swearer, D. L. Espelage (eds.). *Handbook of bullying in schools: An international perspective*. New York: Routledge, 9–34.

- Overstreet, S., Sriken, J., Lapsey Jr. D. S., McNeeley, S. (2023). School Fairness and Repeated Bullying Victimization among High School Students. *Crime & Delinquency*, 8, 1391–1413.
- Popadić, D., Plut, D. (2007). Violence in Primary Schools in Serbia – Forms and Frequency. *Psihologija*, 2, 309–328. <https://doi.org/10.2298/PSI0702309P> [In Serbian]
- Powell, A., Scott, A. J., Cowan, E., Henry, N. (2020). Digital harassment and harassment: Experiences of sexuality and gender minority adults. *European Journal of Criminology*, 2, 199–223.
- Putnik, N., Milošević, M., Bošković, M. (2013). Electronic violence – a new form of peer violence. In: M. Shikman (ed.). *Peer violence (etiology, phenomenology, ways of overcoming and comparative experiences)*. Banja Luka: College of Internal Affairs, Hans Seidel Foundation, 293–307.
- Rivers, I., Poteat, V. P., Noret, N., Ashurst, N. (2009). Observing bullying at school: The mental health implications of witness status. *School Psychology Quarterly*, 4, 211–223. <https://doi.org/10.1037/a0018164>
- Rusby, J. C., Forrester, K. K., Biglan, A., Metzler, C. W. (2005). Relationships between Peer Harassment and Adolescent Problem Behaviors. *Journal of Early Adolescence*, 4, 453–477.
- Spasojević, A., Đurđević, Z. (2024). Recognising Domestic Violence against Children by the Competent Police Officers. *NBP*, 29 (3), 227–246.
- Shawn, M., Rolfe, S. M., Schroeder, R. D. (2020). Sticks and Stones May Break My Bones, but Words Will Never Hurt Me: Verbal Sexual Harassment Among Middle School Students. *Journal of Interpersonal Violence*, 17–18, 3462–3486.
- Straus, M. A., Sweet, S. (1992). Verbal/Symbolic Aggression in Couples: Incidence Rates and Relationships to Personal Characteristics. *Journal of Marriage and Family*, 2, 346–357.
- Swedo, E. A., Aslam, M. V., Dahlberg, L. L., Niolon, P. (2023). Prevalence of adverse childhood experiences among U.S. adults – Behavioral risk factor surveillance system, 2011–2020. *MMWR. Morb. Mortal. Wkly Rep.*, 26, 707–715. <https://doi.org/10.15585/mmwr.mm7226a2>
- Vissing, Y., Straus, M., Gelles, R., Harrop, J. (1991). Verbal Aggression by Parents and Psychosocial Problems of Children. *Child Harassment and Neglect*, 15, 223–238.
- Wang, J., Iannotti, R. J., Luk, B. A. (2012). Patterns of adolescent bullying behaviors: Physical, verbal exclusion, rumour and cyber. *Journal of School Psychology*, 50, 521–534. doi: 10.1016/j.jsp.2012.03.004
- Wang, J., Iannotti, R. J., Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368–375. doi:10.1016/j.jadohealth.2009.03.021
- Williams S. G., Langhinrichsen-Rohling, J., Wornell, C., Finnegan, H. (2017). Adolescents Transitioning to High School: Sex Differences in Bullying Victimization Associated With Depressive Symptoms, Suicide Ideation, and Suicide Attempts. *The Journal of School Nursing*, 6, 467–479.
- Ybarra, M. L., Mitchel, K. J. (2004). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics, *Journal of Adolescence*, 3, 319–336.

INTERNET SOURCES / ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

American Association of University Women (2011). *Crossing the line: Sexual harassment at school*. Washington, DC: American Association of University Women Educational Foundation. Available at: <https://www.aauw.org/> (Accessed on 20 March 2024)

Centers for Disease Control and Prevention (2016). *10 leading causes of death by age groups – United States*. Available at: http://www.cdc.gov/injury/images/lc-charts/leading_causes_of_death_age_group_2014_1050w760h.gif (Accessed on 7 March 2024)

APPENDIX/ПРИЛОГ

Table 1: Data on number of the respondents, their age and sex /

Табела 1: Подаци о броју испитаника, узрасту и полу

Female age 13-15 / Девојчице узраст 13–15	Male age 13-15 / Дечаци узраст 13–15	Female age 16-18 / Девојчице узраст 16–18	Male age 16-18 / Дечаци узраст 16–18	Total Female/Male / Укупно девојчица/ дечака	
204	193	307	276	511 (52,2%)	469 (47,8%)

Table 2: Prevalence of verbal harassment by sex and age /

Табела 2: Учешћалост вербалној узнемиравања по полу и узрасту

Have you ever been a victim of verbal harassment in the real or virtual world? / „Да ли сте икада били жртва вербалног насиља у реалном или виртуелном свету?“					
Female age 13-15 / Девојчице узраст 13–15	Male age 13-15 / Дечаци узраст 13–15	Female age 16-18 / Девојчице узраст 16–18	Male age 16-18 / Дечаци узраст 16–18	Total/Укупно	
YES/NO ДА/НЕ	YES/NO ДА/НЕ	YES/NO ДА/НЕ	YES/NO ДА/НЕ	YES – Female ДА – Девојчице	YES – Male ДА – Дечаци
97 / 211	37 / 56	118 / 263	68 / 208	215 (42,1%)	105 (22,5%)

Table 3: Frequency and mode of verbal harassment by age and sex /

Табела 3: Учешћалост и начин вербалној узнемиравања по узрасту и полу

Verbal harassment in the real and virtual world (Female respondents) / Вербално малтретирање у реалном и виртуелном свету (испитаници женског пола)			
Type of verbal harassment / Облик вербалног малтретирања	Real World / Реални свет	Virtual world / Виртуелни свет	Both in Real and Virtual / У реалном и виртуелном свету (61%)
‘Insults’ and ‘humiliation’ / „Увреде“ и „Понижења“	32	44	11 (5,2%)
‘Inappropriate compliments’ / „Непримерени комплименти“	51	82	47 (21,9%)
‘Threats’/Претње	N	2	N

Verbal harassment in the real and virtual world (Male respondents) / Вербално малтретирање у реалном и виртуелном свету (испитаници мушког пола)				
Type of verbal harassment / Облик вербалног малтретирања	Real World / Реални свет	Virtual world / Виртуелни свет	Both in Real and Virtual / Реални и виртуелни свет (22%)	
'Insults' and 'humiliation' / „Увреде“ и „Понижења“	33	42	16	(15,2%)
'Inappropriate compliments' / „Непримерени комплименти“	N	4	N	
'Threats'/Претње	11	19	8	(7,7%)

Table 4: *Types of psychological consequences for victimized students / Табела 4: Облици психолошких последица код жртјава вербалној узнемиравања*

Type of health, psychological or emotional consequences / Типови здравствених, психолошких или емотивних последица		
Anxiety/Анксиозност	72	7
Depression/Депресија	68	5
Anger/Бес	22	41
Sleep disorders / Поремећај сна	43	10
Eating disorders / Поремећај у исхрани	11	N
None of consequences / Без последица	21	48
Multiple consequences/ Вишеструке последице		
Anxiety, Depression, Sleep Disorders / Анксиозност, депресија, поремећај сна	39 (29,2%)	N
Anxiety, Eating disorders / Анксиозност, поремећај у исхрани	17 (12,7%)	N
Anger, Sleep disorders / Бес, поремећај сна	5 (3,7%)	12 (21,1%)

Table 5: *Answers to the question of whether the victims knew who their harassers were, for female respondents / Табела 5: Одговори на питање да ли су жртјве познавале особе које су их узнемиравале – одговори ученица*

Have you been harassed by a known or unknown person? / Да ли Вас је узнемиравала позната или непозната особа?	
PLACE OF HARASSMENT / МЕСТО МАЛТРЕТИРАЊА	Real/Virtual Реални/Виртуелни
Known person / Позната особа	83 / 42
Unknown person / Непозната особа	N / 86
Persons who victimized respondents by verbal harassment / Особе које су узнемиравале испитанице вербалним путем	
PLACE OF HARASSMENT / МЕСТО УЗНЕМИРАВАЊА	Real/Virtual
Parents, family members / Родитељи, чланови породице	18 / N
Children from school / Деца из школе	42 / 42
Neighbors / Комшије	23 / N
Online friends / Онлајн пријатељи	N / 86

Table 6: *Answers to the question if victims reported the incidents, for female responders* / Табела 6: *Одговори на питање да ли су жртве пријавиле малтретирање – одговори ученица*

Did you report/tell someone about your victimization? / Да ли сте пријавили или рекли некеме за малтретирање које сте доживели?	
ANSWER – YES / ОДГОВОР – ДА	42 (27,11%)
TO WHOM DID YOU TELL? / КОМЕ СТЕ РЕКЛИ?	
Family member / Члан породице	11
School staff / Особље школе	4
Friend / Пријатељ	29
Police / Полиција	N

← НАЗАД

← BACK

Table 7: *Answers to the question of whether the victims knew who their harassers were, for male respondents* / Табела 7: *Одговори на питање да ли су жртве познавале особе које су их узнемиравале – одговори ученика*

Have you been harassed by a known or unknown person? / Да ли Вас је узнемиравала позната или непозната особа?	
PLACE OF HARASSMENT / МЕСТО УЗНЕМИРАВАЊА	Real/Virtual Реални/виртуелни
Known person / Позната особа	44 / 44
Unknown person / Непозната особа	N / 21
Persons who victimized respondents by verbal harassment / Особе које су узнемиравале испитанике вербалним путем	
PLACE OF HARASSMENT	Real/Virtual Реални/виртуелни
Parents, family members / Родитељи, чланови породице	7 / N
Children from school / Деца из школе	26 / 44
Neighbors / Комшије	11 / N
Online friends / Онлајн пријатељи	N / 21

← НАЗАД

← BACK

Table 8: *Answers to the question if victims reported the incidents, for male responders* / Табела 8: *Одговори на питање да ли су жртве пријавиле малтретирање – одговори ученика*

Did you report/tell someone about your victimization? / Да ли сте пријавили или рекли некеме за виктимизацију?	
ANSWER – YES / ОДГОВОР – ДА	18 (17,21%)
TO WHOM DID YOU TELL? / КОМЕ СТЕ РЕКЛИ?	
Family member / Члан породице	5
School staff / Особље школе	2
Friend / Пријатељ	11
Police / Полиција	N

← НАЗАД

← BACK